

VIÐMERKINGAR

Landsstýrið ætlar at senda rokn-ingina til tey lágløntu og veiku

Finnleif Guttesen

Undanfarna landsstýr-ið ætlaði, at kommun-urnar skuldu yvirtaka og gjalda barnavernd-ar- og eldraðki, ongan-tíð ov skjótt. Núver-andi landsstýrið ætlar tað sama, men kanska ikki við sama øði sum fráfarna landsstýrið. At Javnara og Sam-bandsflokkurin taka undir við hesum er í andsøgn við teirra sosialpolitikk, men eg fari kanska skeivur?

Rakar tey lágløntu og veiku meinast Barnaverndarókið skal nútímasngerast og ein eykarokning uppá 16 milliónir blívur send kommununum 1. jan-uar 2005 og øll vita, at hetta tal fer at økjust komandi áriní.

Hervíð tvingar landsstýrið kommun-urnar til at hækka skattaprosemi og rakar hetta mest tey lágløntu og veiku. Tí hesi fólk gjalda litlan lands-skatt, men fullan kommunuskatt, og hækkar kommunu-skatturin, ja, so merkja tey lágløntu og veiku tað meinast.

Ein landsuppgáva Barnaverndarókið er ein landsuppgáva, tí tá er møguleikin minstur fyri, at mál verða við-gjörd ymiskt.

Einskiljingarlisti

Zakarias Wang

Nógv bendir á, at tað verður neyðugt at gera ein uttanflokka lista til býráðs-valdið í Tórshavnar komm-unu, ið hevur til endamáls at einskilja ta almennu jørdina.

Spurningurin er nevnliga, hvussu leingi vit skulu finna okkum í at lata teir politisku flokkarnir spæla sær við jørdina til størsta skaða fyri okkum øll.

Fyri at skilja hvussu ótrúligt tað er, sum fer fram, er kanska gagnligt at lita at, hvussu ber tað til, at ognarviðurskiftini til jørð-ina í Føroyum eru sum tey eru blivin.

Føroyar eins og Amerika Í fyrstu vóru Føroyar eins og Amerika. Eitt óbyggt land, sum fólk settust í.

Her fóru kvinnur og menn til verka. Stettust á berar steinar, men góvust ikki á hendur! Bygdu tak yvir høvdið og arbeiddu, so tey finga bæði at bita og brenna.

Óðalsjorð Men hvør átti hetta land?

Áðrenn nakar setti búgv her, ber til at siga, at hesar oyggjar vóru felags ogn hjá allari mannaættini. Tá fólk settust her, samtyktu tey sínámillum, hvør ið átti hvat.

Tey gjørdu tí landið til sín ódal. Í hesum orði ligg-ur tann áseting, at jørðin var ogn hjá tí ætt, sum hevði sett seg fyrst á hana og arbeit hana.

Ognarrætturin til jørðina stavar frá tí rætti, sum hvør menniska hevur til at eiga seg sjálva. Hetta er tann grundleggjandi mannarett-urin, sum øll hava, og tá ið tey nýta sína arbeidsmegi til at byggja hús á jorð, sum er felags ogn hjá manna-ættini, fáa tey rætt til at eiga jørðina, av tí at tey broyta hana við at leggja ein part av sær sjálvum, nevnliga sína arbeidsmegi, í jørðina.

Men hetta ger eingin einsamallur. Ættin var felags um hetta stóra tak, og tí var hugsunarhátturin, at tann sum átti jørðina bert var umboðsmaður fyri ættina. Hann hevði arvað jørðina frá sínum fedrum, og tá hann ikki var longur, so skuldi onkur annar í ættini halda fram.

Adalsjorð Men so við og við vaks hugsanin um, at tað skuldi bera til at lata jorð burtur úr ættini. Hetta vildi ikki siga, at jørðin helt uppat at vera óðalsjorð. Óðalsrætturin var nú hjá eigarnum, og eins og hann hevði havt fólk til at arbeiða fyri seg á garðinum, so fekk hann, tá

talán var um uttanbíggiar-jorð, onkran sum búið í tí bygd, jørðin var í, til at arbeiða hana. Nú siga vit at talan er um uppsitarar, men í tí Føroyingasøgu, sum skrivað er í Íslandi um 1215, verður sagt at nøkur hundrað ár eftir landnámið hevði Tróndur í Gøtu leigu-lendingar. Hann sum hevði óðalsrættin til jørðina royndi sjálvsagt eins og Tróndur at fáa sum mest av landskuld burtúrur jørðini, men var hann ov kravmikil, so var eingin sum vildi ar-beiða hana, og so fekk hann einki!

Tað vóru ikki bert føroy-ingar, sum finga uttan-biggiarjorð, men eisini norskar aðalsættir. So seint sum fyri góðum tvey hundrað árum síðani var t.d. jørðin í Sorvági aðals-jorð. Har høvdu teir norsku aðalsmenninir óðalsrættin.

Síðan seldu teir jørðina til føroyingar, og óðalsrætt-urin er nú hjá teimum, sum hava útvegað sær hana.

Pávi og kongur

Men størsti óðalseigarin í Føroyum gjordist tó kirkj-an. Tá trúbótin kom í 1537, var størsti eigarin í Føroy-um pávin í Rómaborg! Ikki mundi tað to vera nógv landskuld, sum kom fram til Pæturs stól, tí megin-parturin av henni varð nýtt til kirkjuna her. Jørðin varð býtt sundur í rættiliga stórar garðar, sum leigulendingar arbeiddu.

Trúbótin bar við sær, at vit finga ein nýggjan óðalsmann í Føroyum, tí norskri kongur okkara tók jørðina frá kirkjuní. Men skipanin við leigulending-um helt fram. Nú fór lands-kuldin tó ikki til kirkjuna í Føroyum, men til kongsins húsarhald, har tað so var.

Tá var hetta hildin vera ein góð skipan, tí illa gekst hjá kongum at fáa inn skatt, og við at eiga jørðina kundu teir leggja tyngri byrðar á leigulendingarnar enn á nakran annan sam-felagsbólk. Skjótt komu stjórnmálamenn tó eftir, at hetta var ein óheppin skattaskipan, og í seytjandu öld byrjaðu sviar at ganga nýggjar leiðir og einskildu jørðina.

Hetta var ein partur av tí umskiping, sum fordi við sær at Svøríki vann á Noreg/Danmark og tók stórar og virðismiklar part-ar av hesum ríkjum. Hjá norðmonnum og dønum var tí einki annað at gera, um teir skuldu standa seg í kappingini, at ganga somu leið og einskilja kongsins jorð, og hetta varð gjørt.

Arvurin frá gablunum Men tá vóru Føroyar kom-nar í klørnar á gablunum, talán var um uttanbíggiar-jorð, onkran sum búið í tí bygd, jørðin var í, til at arbeiða hana. Nú siga vit at talan er um uppsitarar, men í tí Føroyingasøgu, sum skrivað er í Íslandi um 1215, verður sagt at nøkur hundrað ár eftir landnámið hevði Tróndur í Gøtu leigu-lendingar. Hann sum hevði óðalsrættin til jørðina royndi sjálvsagt eins og Tróndur at fáa sum mest av landskuld burtúrur jørðini, men var hann ov kravmikil, so var eingin sum vildi ar-beiða hana, og so fekk hann einki!

sum finga alla landskuld av oyggjunum, Teir vildu ikki sleppa hesi inntøku og tí-skil fór eingin einskiljing fram í Føroyum. Tá gablar-nir fóru í søguna, tóku kongsins embætismenn við eftir teir. Fyri teir var tað ógvuliga høgligt at ráða yvir jørðini, tí tað gav teim-um nógv meir vald enn teir annars høvdu havt.

Tá vit fyri hálvannað-hundrað árum síðani finga fólkaraði í Danmark, kravdu teir fáu kongsleigu-lendingar, sum har vóru eftir, at teir beinan vegin skuldu fáa jørðina til keyps.

Hetta varð sett í verk. Men í Føroyum hendi einki. Her helt gablatiðin fram!

Eingin demokratisering av ognarrættinum

Beint við gøtuna inn til Havnar kirkju stendur ein gravsteinur. Á honum verður sagt, at har er í 1857 grivin ein kongsleigulend-ing í Hoyvík, og at 10 børn syrgja hann. Hevði kongsins jorð í Føroyum verið einskild samstundis sum hon varð tað í Dan-mark, so høvdu teir 850 eftirkomararnir hjá hesum leigulendingi nú átt ein part av hesum garði, sum hevði verið um 6500 fermetrar. Sama hevði gongdin verið øllum øðrum kongsleigu-lendingaættum viðvíkjandi.

Eina slíka demokratiser-ing av ognarrættinum finga vit ikki, tí umboðsmenn óðalseigarans, embætis-menninir, sýtti fyri hesum. Í staðin varð tvíhildið um, at bert ein av arvingunum skuldi taka við leigumálin-um.

Síðstu tvey hundrað áriní er fólkatalið vaksið nógv. Í teimum bygdam, har fólk-ini sjálvi áttu óðalsjorðina var hetta einki vandamál, tí jørðin varð býtt enn meir sundur enn fyrr, so talið av húskjum kundi vaksa. Men har leigulendingar søtu við jørðini, sýtti eigarin, tað almenna, fyri at býta so nógv sundur millum arv-ingarnar, sum gjørt hevði verið, um fólk sjálv áttu jørðina.

Garðsleigulendingar og traðarleigulendingar

Fyri at bota eitt sindur um henda mismun móti systkj-unum hjá leigulendingun-um - og øðrum sum høvdu tørv á jorð fyri at seta búgv - varð ein skipan við leigu-traðum fingin í lag. Emb-ætismenn finga enn ein bólk av leigulendingum at

ráða yvir, og hesir nýggju finga ikki somu treytir sum teir fyrru. Sjálvt orðið leigulendingur varð tikið úr málinum, og garðsleigu-lendingarnar vórðu kallaðir kongsbønder fyri líkasum at vera eitt sindur finari enn hinir, sum itu traðarmenn. Fyri at fáa uppافتur meir split í varð ásett, at traðar-menn sluppu at arbeiða jørðina, men ikki at ráða yvir henni um veturin, tí jarðareigarin segði, at upp-runaligi leigulendingurin skuldi hava rætt til vetrar-bit.

Skjótt finga traðarleigu-lendingar ein fyrimun fram um garðsleigulendingar, tí teir sluppu at keypa jorð-ina. Henda rætt finga teir við at velta hana, men uttan mun til hvussu nógv teir garosleigulendingarnir veltu, so finga teir ikki loyvi til at keypa nakran snøkil.

Men samstundis eru stór øki, sum ikki eru í somu hepnu støðu, og sum høvdu kunnað latið upp fyri ótal-d-um møguleikum um tey vórðu einskild so sum byrjað var uppá í Svøríki, Noreg og Danmark fyri fyra hundrað árum síðani.

Politisku flokkarnir forða fyri skilárðum

Nú hava vit havt løgting og kommunur í smáar tvær öldir, men hvussu ber tað til at hesir stovnar ikki hava megnað at einskilt jørðina?

Hetta er ein spurningur um politikk. Fyri at koma nakra leið mugu vit hava politikarar, sum vita hvat teir vilja, og prioritera loysn av hesum máli fram um annað, teir kunnu nýta sína tíð til.

Hetta hava vit ikki sæð nógv til. Fara vit á fund hjá teim-um politisku flokkunum, so visir tað seg, at í øllum teirra eru fólk, sum halda hetta vera eitt týðningar-mikið mál at loysa. Men samstundis eru í øllum flokkum fólk, sum siga seg venda flokkinum bakið, um so er at hann ger nakað sum helst við einskiljing av jørðini. Úrslitið er, at einki hendir.

Hvat er at gera? Ein gongd leið hevði verið at tey, sum halda at hetta mál er umráðandi at fáa loyst, taka seg saman um at gera eina fylking, ið hevur til endamáls at fáa gongd á í hesum máli.

Eingin veðmøguleiki

Tað eru tó ikki allir traðar-menn, ið hava verið so hepnir, at teir hava fingið ræði á síni egnu jorð. Summir eru framvegis leigulendingar, og kunnu ikki ráða yvir tí jorð teir arbeiða. Teir eru í so máta í somu støðu sum garðs-leigulendingarnir.

Felags fyri hesar báðar bólkar er, at av tí at teir ikki eiga jørðina, so kunnu teir ikki seta hana í veð fyri lán. Hetta forðar fyri, at menn kunnu reisa kapital, sum teir kunnu nýta sum trygd fyri nýggjum fyritøkum.

Hetta ber hin vegin til hjá teimum, sum hava fingið traðir ella grundstykki til keyps. Tíverri hevur tað al-menna ofta lagt tungar treytir við tá ið traðirnar eru seldar. Ein traðarmaður í Havn kann koma út fyri, at vegur verður gjørdur á trøð hansara uttan at hann

fær endurgjald, og tað ger at virði á trøðni er minni enn tað annars hevði verið, og at kapitalur er litil, sum kann reisast við veð í henni.

Framstig eru tó hend Tann sum stendur uppi við Hotel Føroyar og hyggur út yvir Havnina, sær ein heilan bý, sum er bygdur á einskildari jorð, sum hevur stórt virði, og kann vera rekmátturin í framburði í landi okkara.

Men samstundis eru stór øki, sum ikki eru í somu hepnu støðu, og sum høvdu kunnað latið upp fyri ótal-d-um møguleikum um tey vórðu einskild so sum byrjað var uppá í Svøríki, Noreg og Danmark fyri fyra hundrað árum síðani.

Politisku flokkarnir forða fyri skilárðum

Nú hava vit havt løgting og kommunur í smáar tvær öldir, men hvussu ber tað til at hesir stovnar ikki hava megnað at einskilt jørðina?

Hetta er ein spurningur um politikk. Fyri at koma nakra leið mugu vit hava politikarar, sum vita hvat teir vilja, og prioritera loysn av hesum máli fram um annað, teir kunnu nýta sína tíð til.

Hetta hava vit ikki sæð nógv til. Fara vit á fund hjá teim-um politisku flokkunum, so visir tað seg, at í øllum teirra eru fólk, sum halda hetta vera eitt týðningar-mikið mál at loysa. Men samstundis eru í øllum flokkum fólk, sum siga seg venda flokkinum bakið, um so er at hann ger nakað sum helst við einskiljing av jørðini. Úrslitið er, at einki hendir.

Hvat er at gera? Ein gongd leið hevði verið at tey, sum halda at hetta mál er umráðandi at fáa loyst, taka seg saman um at gera eina fylking, ið hevur til endamáls at fáa gongd á í hesum máli.

Nær er rætta høvið at byrja?

Í veruleikanum er móttøð-an størst í kommununum. Manga staðni eru politiskir flokkar í kommunustýrun-um, og frá teimum kemur einki. Skal nakað broytast, er tí helst neyðugt hjá teim-um, sum vilja broyttingar, at stilla upp til kommunuval.

Størst er móttøðan móti einskiljing í Tórshavnar kommunu. Her er tí eisini mest at vinna við einum politiskum tiltaki, sum hevur til endamáls at leigu-lendingar gerast óðals-menn, sum allir eru undir somu lógarreglum sum ver-andi óðalsmenn.

Man rætta lótan til eitt slíkt tiltak ikki vera beint nú?

Bústaðarviðurskipti í Tórshavnar kommunu

TÍÐINDASKRIV

frá Suðurstreymoyar Sjálvstýrisfelag

Komandi býráð í Havn eigur at seta sær sum mál, at nøkta allan íbúðartørv í kommununi. Serliga eigur býráðið at raðfesta ung-dóms-, eldra- og brekað-vinarligar íbúðarloysnir.

Hetta var ein av niður-støðnum á einum almenn-um fundi um bústaðarvið-urskipti í Tórshavnar kommunu, sum Suður-streymoyar Sjálvstýrisfelag skipaði fyri á Landsbóka-savninum 15. september í ár. Á fundinum luttóku m.a. Lív Tórgarð fyri Føroya Ungdómsráð, Bjarni Wil-helm fyri Sjálvsognar-stovnin Berjabrekka , Svenning og Amy Tausen umboðandi eldra ættarlið-ið, Jógván Mørkøre fyrr-verandi formaður í Føroya Kommunufelag, Sigrun Mohr fyri Alzheimerfelag-ið og Bent Jákup Hansen sum umboð fyri leigu-nevndina í Tórshavnar Kommunu.

Sosial- og alternativ íbúðarbygging

Men biligari grundstykki er ikki einasta loysnin sum fundurin visti á. Kommu-nan eigur at raðfesta nógv hægri enn nú, at byggja ella keypa íbúðir til heim hjá serliga tørvandi, vardar íbúðir, sambýliir, ellis-, og umlættingarheim og næm-ingaheim til tey lesandi. Eisini helt fundurin, at skilagott hevði verið um kommunan tók á seg ein virknan leiklut í sambandi við sosiala íbúðarbygging.

Sum dømi um at kommu-nan longu í ávisan mun hevur arbeitt við hesum er

prisirnir og útboðið - ein trupulleiki. Av tí at eftir-spurningurin eftir grund-styckjum í kommununi er so stórur og útboðið sam-stundis lutfalsliga lítið verður príslegan fyri grundstyckkir í privatum handli ógíluga høg. Her helt fundurin eina loysn vera, at kommunan legði doyin á at útstyckkja til privata bygg-ing. Um útboðið av kommunalum grundstyckj-um nærkaðist eftirspurn-inginum hevði privati grundstyckkjaprísurin eisini falli. Tilsamans hevði talan verið um munandi betraðar møguleikar hjá privatfólki at bygt sær hús fyri ein rímuligari penga enn nú.

Sosial- og alternativ íbúðarbygging

Men biligari grundstykki er ikki einasta loysnin sum fundurin visti á. Kommu-nan eigur at raðfesta nógv hægri enn nú, at byggja ella keypa íbúðir til heim hjá serliga tørvandi, vardar íbúðir, sambýliir, ellis-, og umlættingarheim og næm-ingaheim til tey lesandi. Eisini helt fundurin, at skilagott hevði verið um kommunan tók á seg ein virknan leiklut í sambandi við sosiala íbúðarbygging. Sum dømi um at kommu-nan longu í ávisan mun hevur arbeitt við hesum er

Sjálvsognarstovnurin á Berjabrekku, sum ætlandi skal fevna um góðar 60 íbúðir til ein samansettan skara av leigarum.

Tey eldru vísa sjálvi á eina gongda leið

Amy og Svenning Tausen greiddu frá hvussu tey hava loyst ein vanligan íbúðar-trupulleika á ein sera áhugaverðan hátt. Nógv eldri sita í alt ov stórum og rakstrartvørum húsum, men hava einki annað í at velja. Samstundis hava nógv ung stóran tørv á íbúðum. Ami og Svenning greiddu frá hvussu eitt av børnum teirra keypti húsini hjá forldrunum, sum síðani leigaðu aðru hæddini í hús-inum. Tey eldru hava skeytti uppá at tey hava livslangan leigurætt til íbúðina. Amy og Svenning Tausen søgdu at tey ikki høvdu upplíva nakran vansa, men nógvar fyrimunir, við hesari skip-an. Hetta er eitt dømi um hvussu fólk sjálvi, við ný-hugsan, kunnu loysa hend-an vanliga trupuleikan. Uttan iva kunnu nógvar aðrar familjur nýta hendan mátan. Men so eru eisini nógv onnur sum ikki hava hendan møguleikan og tí má samfelagið skipa fyri betraðum karmum á íbúð-arøkinum.

Skipaðan leigumarknað Eitt triðja sum koma fram á fundinum var tørvurin á at fáa skipaði viðurskipti á leigumarknaðinum. Leigu-marknaðurin er í ovurstór-an mun merktur av, at eftir-spurningurin eftir býli er nógv størri enn útboðið. Hetta hevur við sær, í nógv-um forum, at fólk mugu gjalda eina ógvuliga høga leigu fyri smáar og illa hildnar íbúðir ella komur. Í nógvum forum er talan um beinleiðis óvirðiligar um-støður, tá fólk eitt nú gjalda 2-3000 krónur fyri eitt kamar, har tey mugu deilast um wc og bað við aðrar leigarar, ella kanska eigar-an, og har tey ikki hava at-gongd til køk ella umstøður til at vaska klæðini.Henda støðan er óforsvarlig, og botnar fyri ein stóran part í væntandi lóggávu á økin-um. Hetta kann býráðið sjálvandi lítið gera við. Men eitt, sum býráðið kann gera nakað við, er at mink-að um munin ímillum eftirspurning og útboð á bústaðarmarknaðinum.

Hetta kann býráðið gera við at stimbra íbúðarbygg-ing í kommununi, og so-leiðis minkað eftirspurn-ingin eftir bústaðum so mikið, at leiguprísirnir funnu eina rímuliga legu.

Tá seyður skal drepast, skal hann skjótast

Djóraverndar-felagið

Leygardagin 9. oktober ringdi fólk og boðaðu frá, at menn vóru farnir á fjall, og meiningin var at stinga seyðin í staðin fyri at skjóta hann. Vit bóðu viðkomandi ringja til landsdjóralæknan. Viðkomandi ringdi aftur og segði, at djóralækneni segði, at tað var forboð-ið at stinga, tí tað var at pina seyðin. Tað er bert loyvt at skjóta seyðin. Hann segði, at viðkom-andi kundi ringja til lög-regluna og boða frá.

Seyður er í veru-leikanum ógvuliga "menniskjansligur", jf. grein um Seyð og strongd hjá John D. Olsen í Dimmu leyg-ardagin 9. oktober 2004. Seyður kennir andlit aftur, 10 fólkaandlit og 50 seyðaandlit í upp til 2 ár, og hann fólir seg ikki

einsamallan, um hann hevur eina mynd av einum øðrum seyði framman fyri sær. Tá ið øll nú vita hetta, so er tað ein beistager av teimum ringstu at lata seyðin, sum biðar eftir at blíva dripin (skotin alto) síggja høvdini á tí seyði, sum longu er avhøvdaður. Vónandi syrgja menn fyri at hetta ikki hendir.

P.S. Tað er heldur ikki loyvt at hava seyðin liggjandi niðurbundnan.

EIN RULKUR

Kann eg virða náttargalan nóg nógv, og ikki bara kveistra hansara song burtur, og meta hann ófullkomnan sangara?

Dagurin kemur nú, og sólín risur so fjálg og góð eftir so drúgva, ríka og klára nátt - sum náttin var klár, hugsí eg - omaná. Tí undir lá okkurt og bøldi - ein rulkur. Hví lá hann har og bøldi?

Sera torført er at greina hetta mál - endaleyst tykist tað; bara eg hevði dugað - o, lást tú bert og biðaði hettar, rulkur? Aha! Nú veit eg: barst tú meg ikki so trygt inn til náttargalasangin o trøll?

Agnar Jógvansson